

УДК 378.011

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Галдецька І.Г.
кандидат юридичних наук

Основу структури професійної діяльності учителя, на нашу думку, складає якість, яку можна назвати компетентністю, одним з компонентів якої є правова компетентність.

Проведений нами аналіз доробок вітчизняних і зарубіжних авторів, які розглядали проблему професійної компетентності педагогів, дозволяє стверджувати, що термін правова компетентність має багато спільного з поняттям професійна компетентність. Залежно від цього визначення структурних елементів правової компетентності вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин ми пропонуємо розпочати з аналізу компонентів професійної компетентності.

Так, деякі автори (А. Казакова, Л. Комаровська, Н. Кузьміна) під структурними компонентами розуміють ієрархію знань, умінь, інші (Ю. Варданян, А. Маркова, Н. Матяш, Є. Павлютенков) – перелік специфічних здібностей, що є основою професійної майстерності, деякі дослідники (М. Амінов, Є. Волкова, Ф. Гоноблін, Н. Костильова, Є. Рогов) серед компонентів компетентності особливе місце відводять особистісним якостям учителя – особистісно-гуманістичній орієнтації, педагогічному сприйняттю, здатності до самовдосконалення, творчості, розвитку педагогічної рефлексії, позитивному ставленню до праці вчителя та інше. Але, незважаючи на таку розбіжність у визначенні компонентів компетентності, дозволимо собі стверджувати, що в більшості випадків професійна компетентність вчителя розуміється як інтегративна характеристика професіонала, компонентами якої є знання, уміння, навички, професійна позиція, індивідуально-психологічні особливості фахівця, акмеологічні варіанти.

У дослідженнях проблеми формування компетентності загалом і правової компетентності зокрема наявні спроби побудови моделі професійної компетентності, до якої належать: суб'єктивні характеристики – діяльнісно-рольові (знання, уміння, навички) та суб'єктивно-діяльнісні характеристики (професійні якості) і окремим компонентом визначаються психологічні характеристики.

Важливим є визначення компонентів правової компетентності. Пропонуємо виділяти такі компоненти правової компетентності вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин та відповідно до них зробити спробу побудувати модель правової компетентності вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин, що містить мотиваційно-ціннісний (особистісна та професійна потреба в правовій інформації, позитивне відношення до права; потреба в правовій самоосвіті; правові переконання; правомірна поведінка; позитивне відношення до правового навчання й виховання учнів; здатність до застосування правових знань на практиці), когнітивний (комплекс знань основ Конституції України; законів, що регулюють освітню діяльність; прав і свобод людини і громадянина; основ теорії держави і права, конституційного, адміністративного, цивільного, трудового, екологічного, кримінального і сімейного права; правових основ захисту прав і свобод людини й громадянина; специфіки проведення позакласних заходів), комунікативний (наявність комунікативних здатностей: уміння розуміти учнів, їхніх батьків, колег, їхні особистісні особливості та ціннісні правові настанови), діялісно-рефлексивний (уміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, відбирати правову інформацію для вирішення завдань правового навчання та правового виховання учнів; аналізувати свій навчальний предмет, виокремлюючи в його змісті елементи права, інтерпретувати текст правових джерел, оперувати поняттями з різних галузей права, оцінювати позитивні властивості і недоліки правової інформації та доводити її до своїх колег, учнів та їхніх батьків; уміння здійснювати пошук у комп'ютерних правових системах «ЛІГА-ЗАКОН», «Нормативні акти України» тощо).

Розглянемо зміст окремих виділених компонентів. Мотиваційно-ціннісний компонент правової компетентності – це позитивне відношення вчителя до професійної діяльності з позиції норм законодавства про освіту, усвідомлення необхідності та наявності бажання здійснювати професійні дії з позиції суб'єкта освітніх правовідносин. На нашу думку, мотиваційно-ціннісний компонент буде сприяти ефективній професійній діяльності вчителя з позиції правових знань, умінь та навичок, створювати високу особистісну зацікавленість вчителя в підвищенні власної правової підготовленості, буде стимулювати до поширення правових знань серед учнів, колег. Когнітивний компонент правової компетентності вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин містить сукупність необхідних для вдалої правомірної професійної діяльності знань, умінь та навичок. Також слід зауважити, що когнітивний компонент повинен передусім бути спрямований на формування в майбутнього вчителя певного обсягу знань, що в подальшому будуть умовою для здійснення відповідних, правильних професійних дій.

Спираючись на дослідження проблеми правової підготовки учителів М. Підберезького, О. Соломаткіна, М. Фіцули та інших [i; ii], у когнітивному компоненті правової компетентності ми виділили такі взаємопов'язані блоки, як правові знання та професійно-правові вміння, навички.

Звертаючись до досліджень І. Ісаєва, Н. Кузьміної, О. Міщенко, В. Сластьоніна, Н. Тализіної [iii; iv; v; vi] серед професійно-правових умінь можна виділити такі:

- аналітичні вміння: володіння та здатність використовувати правову інформацію й передавати її іншим учасниками освітніх правовідносин; вміння діагностувати педагогічні явища, аналізувати їх складові (співвідносити педагогічні ситуації з можливостями правового їх вирішення, наявними законодавчими документами щодо їх вирішення, досвідом правової поведінки учасників навчально-правового процесу); вміння знаходити засоби та методи оптимального правового вирішення професійних завдань; вміння співвідносити свої власні професійні цілі та завдання із завданнями та цілями правового виховання учнів;

- прогностичні вміння: вміння вивчати інших учасників навчально-виховного процесу, прогнозувати їхній розвиток та формування як суб'єктів освітніх правовідносин; вміння визначати рівень правової вихованості та навченості учасників навчально-виховного процесу та будувати взаємодію з урахування потенційних можливостей кожного учасника правової ситуації;

- проєктивні вміння: вміння конкретизувати мету та завдання правової взаємодії з учасниками навчально-виховного процесу; вміння визначати основні види правової діяльності вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин; вміння співвідносити свої власні правові дії із завданнями правового виховання учнів;

- рефлексивні вміння: вміння вчителя аналізувати свою професійну діяльність з позиції суб'єкта освітніх правовідносин; прагнення до самовдосконалення своєї правової підготовки.

Спираючись на модель професійних якостей учителя, розроблену О. Гурою [vii, с.311], необхідно виділити такі особистісно-правові якості вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин:

- самостійність та критичність оцінювання та аналізу професійної ситуації з позиції нормативно-правових актів;

- адекватна самооцінка та рівень вимог;

- гуманістична спрямованість у вирішенні конфліктних ситуацій з учасниками навчально-виховного процесу;

- позитивне ставлення до правових норм та нетерпиме відношення до неправомірної поведінки;

- витримка та емоційно-вольова стабільність; високий рівень самоконтролю;

- ініціативність у професійній діяльності та у взаємодії з іншими суб'єктами освітніх правовідносин;

- тактовність та толерантність.

Зазначимо, однією з умов ефективної правової підготовки майбутнього вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин є формування високого рівня його правової компетентності. Проте, на нашу думку, процес успішного формування правової компетентності безпосередньо залежить від сформованості в особистості інших компетенцій (соціокультурної, комунікативної тощо), на яких ми зупинимось більш детально.

Перед учителем поставлено важливе завдання – здійснювати розвиток гармонійної компетентної особистості. Сьогодні змінюються орієнтири освіти - змінюється і вчитель, цілі та завдання його освітньої діяльності. Немає сумніву, що проблема ефективності, результативності педагогічного процесу може бути розв'язана лише за умови забезпечення високої компетентності та професійної майстерності кожного педагога, що є предметом багатьох актуальних досліджень. Рівень професійної компетентності вчителя – це його знання, вміння, особистий досвід. Бути компетентним – означає бути здатним мобілізувати в певній ситуації отримані знання і досвід. Звісно, професійна компетентність вчителя потребує постійного розвитку й удосконалення.

Дослідники цього процесу визначають «компетентність» у галузі професійної освіти як сполучення шести її складових:

- концептуальна (наукова) – розуміння теоретичних основ професійної діяльності;

- інструментальна – володіння базовими професійними вміннями;

- інтегрована – здатність поєднати теорію і практику під час вирішення професійних проблем;

- контекстуальна – розуміння соціального і культурного середовища, у якому здійснюється професійна діяльність;

- адаптивна – вміння передбачити зміни й заздалегідь бути до них готовим;

- комунікативна – вміння ефективно використовувати письмові та усні засоби в міжособистісному спілкуванні.

Отже, систематизуючи вищезазначене, зазначимо, що компетентність – це досвідченість у певній галузі, якомусь питанні; повноважність, повноправність у розв'язанні якоїсь справи, поінформованість, обізнаність, авторитетність, коло повноважень (прав і обов'язків) певного органу чи посадової особи, установлених статутом

(або іншими положеннями) установами, закладами [viii, с.171].

У вітчизняній науковій школі сьогодні активно досліджується структура професійної компетентності та виділяються такі основні види педагогічної компетентності: спеціальна – у галузі дисципліни, що викладаються; методична – у галузі засобів формування знань, умінь і навичок; психолого-педагогічна – у сфері навчання; диференційно-педагогічна – у галузі мотивів, здібностей, спрямованості тих, кого навчають; аутопсихологічна – рефлексія педагогічної діяльності, а також загальнокультурна; валеологічна; комунікативна; діагностична; соціальна; особистісна; компетенція у сфері інформаційних технологій.

Здійснений аналіз поняття компетентності, професійної компетентності та їх складових компонентів дозволяє сформулювати поняття правової компетентності та правової компетентності вчителя.

Правова компетентність – це єдність правових знань, які містять у собі систему ціннісних орієнтацій в економічному, політичному, соціальному напрямках громадського життя, які відображають правову дійсність, глибокі теоретичні знання та практичні вміння, спрямовані на створення стимулюючих умов з попередження та усунення протиправної поведінки в суспільстві.

Правова компетентність вчителя – високий ступінь оволодіння системою правових знань у професійно-педагогічній діяльності, сформовані професійно-правові вміння та практичні навички їх застосування, спрямовані на правове навчання і виховання учнів шляхом педагогічного впливу.

У процесі формування правової компетентності вплив на особистість майбутнього вчителя виявляється шляхом перекаду змісту отримуваної інформації в систему його внутрішніх властивостей і якостей. При цьому реалізація процесу формування правової компетентності передбачає взаємодію і взаємні переходи між різними дидактичними прийомами, створення ситуативних умов, що забезпечують результативність педагогічної дії на особистість учнів, рівень їхнього розвитку та індивідуальні властивості. У результаті прийняття учнями завдання формування правової компетентності відбувається розвиток відповідних характеристик особистості, на основі яких у поведінці особистості складається новий рівень її соціальних та індивідуальних виявів. Загальнопрофесійне розвивається в індивідуальне. Критерієм професійного розвитку особистості педагога є рівень сформованості професійно значущих якостей.

Таким чином, рівень сформованості в педагога правової компетентності корелює з рівнем професійної діяльності педагога й відображає міру опанування цієї діяльності. При цьому неможливо забувати й про те, що професійний розвиток учителя невіддільний від особистісного.

Для того, щоб сформувалася правова компетентність, право повинне перейти в ціннісні настанови, отримати емоційне забарвлення, закріпитися в навичках нормативно-правової поведінки, стати внутрішнім переконанням, придбати сенс для особистості. Дійсно компетентною особистістю стане той, хто зможе об'єднати знання і навички для вирішення конкретної проблеми в сфері права. Для цього необхідно сформувати: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативний, діяльнісно – рефлексивний компоненти.

Ефективне формування правової компетентності в цьому напрямку може бути досягнуте шляхом вирішення наступних завдань: надати основні знання з різних галузей права України; ознайомити з основними документами міжнародного права; вивчити правові основи професійної діяльності вчителя, юридичний механізм реалізації та захисту його прав; сформувати індивідуально-правові якості майбутнього вчителя; ознайомити студентів з особливостями правового положення неповнолітніх й учнів з відхиленнями в поведінці; підготувати майбутніх педагогів до здійснення правового навчання і виховання в школі; виробити в студентів уміння й навички ефективного застосування правових знань в професійній діяльності.

Отже, правова компетентність вчителя – якість, необхідна йому в професійній діяльності. Успішне формування правової компетентності безпосередньо впливає на формування світогляду і позиції особистості майбутнього вчителя, на його ціннісні орієнтації. Правова компетентність дає вчителю чіткі і непорушні критерії того, як юридично правильно здійснювати свою професійну діяльність, як слід вчинити в кожному конкретному випадку, націлює на перевагу одних норм поведінки над іншими. Вчителю необхідне чітке знання нормативно-правової бази своєї професійної діяльності, свого правового статусу для того, щоб ефективно здійснювати захист своїх особистих прав і свобод. Самоконтроль вчителя за своєю діяльністю повинен здійснюватися на підставі правових знань та правосвідомості.

Таким чином, лише вчитель зі сформованою правовою компетентністю зможе створити виховне й освітнє середовище відповідно до норм моралі й рівня розвитку правової держави, здійснити процес синхронізації потреб суспільства, що постійно актуалізуються, і, відповідно, сформувати правосвідоме молоде покоління.

Література

- 1. Фіцула М. М.** Педагогіка: Навч. посіб. для студ. вищих пед. закладів освіти / М.М. Фіцула. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2000. – 544 с.
- 2. Хрестоматія по педагогической аксиологии** : учеб. пособие для студ. вузов / сост.: В. А. Сластенин, Г. И. Чижикова. – М. : Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та, 2005. – 477 с.
- 3. Исаев И. Ф.** Профессионально-педагогическая культура преподавателя / И. Ф. Исаев. - М. : Издательский центр «Академия», 2012. - 208 с.
- 4. Кузьміна Н.**

Ю. Шляхи реалізації змісту освіти європейського виміру України / Н. Ю. Кузьміна // Педагогіка духовності : Поступ у третє тисячоліття. – 2011. – №1. – Т. 1. – С.19–20. 5. **Сластенин В. А.** Педагогіка: інноваційна діяльність / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. – М. : Магістр, 2007. – 221 с. 6. **Талызина Н. Ф.** Педагогічна психологія : [учеб. пособ.] / Н. Ф. Талызина. – М. : Академія, 1998. – 282 с. 7. **Стратегія модернізації содержания общего образования.** – М. : ООО «Мир книги» 2011. – 218 с. 8. **Турин С. В.** Правова компетентність як складова вищого професійного освіти / С. В. Турин // Наука і освіта – 2003: матеріали Всеросійськ. науч.-техн. конф. (Мурманск, 2–16 апреля 2003 г.). – Мурманск, 2003. – С. 123.

References

1. **Fitsula M.M.** Pedagogika: Navch. posib. dlia stud. vyschih ped. zakladiv osvity / M.M. Fitsula. – K. : Vydavnychi tsentr “Academiiia”, 2000. – 544 s. 2. **Khrestomatiia po pedagogicheskoi aksiologii** : ucheb. posobiie dlia stud. vuzov / sost. V.A. Slastenin, G.I. Chizhakova. – M. : Izd-vo Mosk. Psihol.-sots. In-ta, 2005. – 477 s. 3. **Isaiev I. F.** Professionalno-pedagogicheskaia kultura prepodavatel'ia / I. F. Isaiev. – M. : Izdatelskii tsentr “Academiiia”, 2012. – 208 s. 4. **Kuzmina N.Y.** Shliahy pealizatsii zmistu osvity yevropeiskogo vymiru Ukrayiny / N.Y. Kuzmina // Pedagogika duhovnosti : Postup u tretie tysiacholittia. – 2011. - №1. – Т. 1. – С. 19–20. 5. **Slastenin V.A.** Pedagogika: innovatsyonnaia deiatel'nost' / V.A. Slastenin, L.S. Podymova. – M. : Magistr, 2007. – 221 s. 6. **Talyzina N.F.** Pedagogicheskaia psihologiiia : [ucheb. posob.] / N.F. Talyzina. – M. : Academiiia, 1998. – 282 s. 7. **Strategiia modernizatsii soderzhaniia obshchego obrazovaniia.** – M. : ООО “Mir knigi”, 2011. – 218 s. 8. **Turin S.V.** Pravovaia kompetentnost' kak sostavliaiushchaia vysshogo professionalnogo obrazovaniia / S.V. Turin // Nauka i obrazovaniie. – 2003: materialy Vserossiisk. Nauch.-tehn. Konf. (Murmansk, 2-16 apreliia 2003 g.). – Murmansk, 2003. – S. 123.

Галдецька І.Г. Теоретичні основи формування правової компетентності у майбутніх учителів як педагогічна проблема

На основі аналізу наукових праць з'ясовано, що правова компетентність є важливою складовою професійної компетентності майбутнього вчителя. З урахуванням вимог сучасних підходів виокремлено взаємозумовлені компоненти правової компетентності майбутніх учителів, а саме: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативний, діяльнісно-рефлексивний. У статті зазначено про вплив мотиваційно-ціннісного компонента на ефективність професійної діяльності вчителя з позиції правових знань, умінь та навичок, стимулювання до поширення правових знань серед учнів та колег. Підкреслюється вплив когнітивного компонента на формування в майбутнього вчителя певного обсягу знань. Виділяються два блоки у когнітивному компоненті правової компетентності: правові знання та професійно-правові вміння, навички. Описані такі компетенції як соціокультурна та комунікативна. Досліджується структура професійної компетентності та виділяються основні види педагогічної компетентності такі як спеціальна, методична, психолого-педагогічна, диференційно-педагогічна, ауто психологічна. Визначено особистісно-правові якості вчителя як суб'єкта освітніх правовідносин.

Ключові слова: викладач, викладацька діяльність, правова компетентність, професійна компетентність, вищий навчальний заклад.

Галдецькая И.Г. Теоретические основы формирования правовой компетентности у будущих учителей как педагогическая проблема

На основе анализа научных работ установлено, что правовая компетентность является важной составляющей профессиональной компетентности будущего учителя. С учетом требований современных подходов выделены взаимообусловленные компоненты правовой компетентности будущих учителей, а именно: мотивационно-ценностный, когнитивный, коммуникативный, деятельностно-рефлексивный. В статье указано о влиянии мотивационно-ценностного компонента на эффективность профессиональной деятельности учителя с позиции правовых знаний, умений и навыков, стимулирование к распространению правовых знаний среди учеников и коллег. Подчеркивается влияние когнитивного компонента на формирование у будущего учителя определенного объема знаний. Выделяются два блока в когнитивном компоненте правовой компетентности: правовые знания и профессионально-правовые умения, навыки. Описаны такие компетенции как социокультурная и коммуникативная. Исследуется структура профессиональной компетентности, и выделяются основные виды педагогической компетентности, такие как специальная, методическая, психолого-педагогическая, дифференциально-педагогическая, аутопсихологическая. Определены личностно-правовые качества учителя как субъекта образовательных правоотношений.

Ключевые слова: преподаватель, преподавательская деятельность, правовая компетентность, профессиональная компетентность, высшее учебное заведение.

Galdetskaya I.G. Theoretical bases of formation of legal competence of the future teachers as a pedagogical problem

On the basis of the analysis of scientific papers it is found that legal competence is an important component of professional competence of the future teachers. Taking into account the requirements of modern approaches, the interdependent components of the legal competence of the future teachers are emphasized, namely, motivational-value, cognitive, communicative and activity-reflective. The article mentions the impact of motivational-value component on the effectiveness of teachers' professional activity from the standpoint of legal knowledge and skills, encouraging the spread of legal knowledge among the students and colleagues. The impact of the cognitive component on the formation of a certain amount of knowledge in the future teacher is emphasized. Two blocks in cognitive component of legal competence, such as legal knowledge and professional legal abilities, skills are underlined on. It is described such competences as socio-cultural and communicative. The structure of professional competence is examined and the major types of pedagogical competence such as special, methodological, psychological and pedagogical, differential and

educational, auto psychological are highlighted. The personality and legal qualities of a teacher as a subject of legal education are defined.

Keywords: teacher, teaching activity, legal competence, professional competence, higher educational institution.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2014 р.

Статтю прийнято до друку 15.11.2014 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Шеремет М.К.

УДК 159:922

ВИВЧЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ ТА КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У ПІДЛІТКІВ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ

Дем'яненко Б.Т.

кандидат медичних наук, доцент,

Гуріна Ю.В.

В теперішній час більшість дослідників розглядають механізми психологічного захисту в якості процесів інтропсихічної адаптації особистості за рахунок підсвідомої переробки інформації, що надходить [1, с.149-156] [3, с.65-69] [5, с.18-21]. Своїм походженням термін «психологічний захист» зобов'язаний З. Фрейду і був найпершим вираженням динамічної позиції психоаналітичної теорії. Вперше цей термін з'явився у 1894 р. в роботі З. Фрейда «Захисні нейропсихози» і був використаний для опису боротьби «Я» проти хворобливих або нестерпних думок і афектів. З. Фрейд вважав, що в ранньому віці Его дитини відносно слабке, щоб протистояти сильним агресивним та сексуальним імпульсам Ід. Для того щоб справлятися з джерелами тривоги, Его формує захисні механізми. Пізніше головним джерелом тривоги стає страх перед Супер-его. Основним механізмом психологічного захисту З. Фрейд вважав витіснення. Подальший розвиток концепції механізмів психологічного захисту пов'язаний з ім'ям Вільгельма Райха – учня З. Фрейда. В. Райх вважав, що механізми захисту діють на двох рівнях: 1) психологічному та формують особливості характеру (характерологічний панцир за В. Райхом) та 2) тілесному, що формує м'язовий панцир. Роботи В. Райха сприяли розвитку психосоматичного напрямку в медицині та тілесно-орієнтованої терапії [2, с. 281-282].

Розширення уявлень про психологічний захист пов'язано з ім'ям доньки З. Фрейда – Анни Фрейд. Її погляди принципово не відрізнялися від поглядів З. Фрейда останніх років його творчості. А. Фрейд виділила 15 варіантів механізмів психологічного захисту, а також розробила критерії класифікації механізмів психологічного захисту, такі як: локалізація загрози «Я», час утворення в онтогенезі, ступінь конструктивності. Вона до кінця розвинула ідею З. Фрейда про зв'язок між окремими способами захисту та відповідними неврозами, визначила роль захисних механізмів в нормі і патології індивідуального розвитку. І, нарешті, А. Фрейд дала першу розгорнуту дефініцію захисних механізмів: «Захисні механізми – це діяльність «Я», яка починається, коли «Я» схильне до надмірної активності спонукань або відповідних їм афектів, які становлять для неї небезпеку. Вони функціонують автоматично, не погодившись із свідомістю» [2, с. 281-282].

Г.С. Салліван виділив поняття динамізму – конкретні зразки поведінки, що характеризують людину протягом всього її життя – приблизно те саме, що особливості або характерні риси. Він розділив динамізми на два основні класи: перший, що пов'язаний із специфічними ділянками тіла, та другий, що відноситься до напружень та складається з трьох категорій: узгоджувальні, ізолюючі та роз-узгоджувальні. Роз-узгоджувальні динамізми включають всі деструктивні зразки поведінки, ізолюючі включають зразки поведінки, які не стосуються міжособистостних відносин а узгоджувальні – це корисні зразки поведінки, такі як близькість та «Я» система.

Теорія копінг-стратегій набула подальшого розвитку у працях когнітивно-поведінкових психотерапевтів (Л. Мерфі, Р. Лазарус, С. Фолькман, Е. Хайм, А. Еліс, А. Бек). А. Бек вважав, що емоційні та поведінкові проблеми є наслідком когнітивних помилок та неадекватних копінг-стратегій. Гармонізація психічного життя, згідно теорії А. Бека, передбачає формування раціональних установок та адекватних копінг-стратегій.

Для раціональних установок характерна вторинна обробка інформації, яка є ефективною та реалістичною. Адекватне функціонування психічної діяльності передбачає, що більш високі рівні когнітивної обробки інформації виправляють первинні дефекти мислення та здійснюють перевірку реальності. Такий підхід знайшов відображення у працях В.М. Синьова, зокрема в його дисертації «Коррекция интеллектуальных нарушений у учащихся вспомогательной школы» (1988), де були зроблені теоретичні узагальнення педагогічних закономірностей і виділені принципи корекції інтелектуальних порушень у дітей.

Наші дослідження формування копінг-стратегій пов'язане з формуванням позитивних субособистостей. У підлітковому віці формуються три основні позитивні субособистості: Вольова, Раціональна і Цілісна – що відповідає наступним копінг-стратегіям: конструктивна активність, проблемний аналіз, оптимізм. Ми виділяємо